

FRIED ISTVÁN

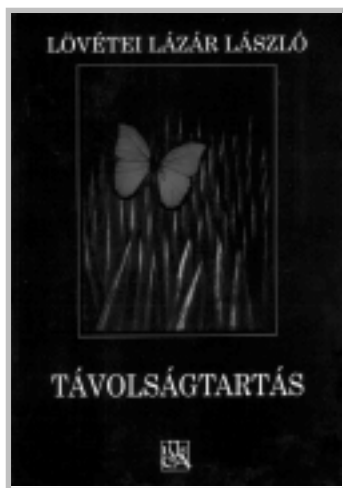
A költőről, akinek legalább egy föltett kérdése akad

LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ TÁVOLSÁGTARTÁS CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Lehetséges, hogy korunk alanyi (és tárgyias) költője ugyanazt a verset láthatólag (nem számítva a kéziratos, gépiratos, számítógépbe pötyögtetett változatot) kétszer írja meg? Először közreadja önmagában, vagy néhány más darabbal együtt, folyóirat(ok)-ban, napilapban stb. megjelenteti, más odjára, elérkezvén egy időszak termésének könyvalakba szervezéséhez, megtervezi helyét a kötetben, a kötet megfelelő ciklusában, részint attól függően, hogy a kötetnek-ciklusnak címadó, a fülszövegbe, hátlapra „illő” verséről van-e szó. Ennek a (külső vagy belső?) szempontnak eleget téve hagyja változatlanul, vagy eszközöl kisebb-nagyobb kiigazításokat, emel ki pregnánsnak vélt részletet, olykor egészverssel hangsúlyozza a kötetben érvényesülő paratextust, netán iterációt. Mivel – az idevágó elemzések ebbe az irányba tartanak, jellemző esettanulmányként Kulcsár-Szabó Zoltánnak egy ismertetésére hivatkoznék, amelyet Orbán Ottó egy kötetéről írt, bemutatván, miként módosul az egyes vers meg az egyes versek másfajta elrendezettségéből egy „költészet” helyi és nem helyi értéke – a közölt vers sosincs önmagában: oda-visszahat a folyóirat, a napilap, az antológia más közleményeire, így hírértéke lehet, információs-közérületi mondandója stb., sőt: alakíthatja a folyóirat-egész „arculatát”. A kötetben viszont az egyelőre „végleges” helyére került vers (amely majd egy „válogatott”, összegyűjtött, „tematikus” könyv részére persze átíródhat) az onban a korábbi versállapottól, környezettől eltérő poétikát körvonalazhat, minthogy intra- vagy intertextuális telítettséget vagy hiányt jelezhet-ellensúlyozhat,

vitathatja, a háttérbe szoríthatja – vagy éppen ellenkezőleg –, fölerősítheti a kötet „motivikus szerkezete”, emblémáinak jellege, az intra- és a paratextusok összjátéka révén e poézis egyediségét olyan értelemben, hogy még a „nemzedéki” csoporton belül hangsúlyozottan akart különbözőzési szándékot is aláhúzza.

Az elmondottak következtében jócskán változhat egyes versek „tulajdonított” (és „intencionált”) jelentéssége, az egyes versek és a kötetegész egymásra vonatkoztatása újabb fénytörésben engedi szemlélni (nemcsak ezt a viszonyt, hanem e viszony két „tényező”-jét is) mind e poézis szembesülését az előd vagy kortárs társakéival, mind pedig az egyes versek alakulástörténetével. Az illetéknéppen készült kötetek nincsenek tekintettel (vagy nem úgy vannak tekintettel) a versek (ön)életrajziságára, hiába a fülszövegen vagy a hátlapon az életrajzi évszám vagy a műjegyzék,

az alkotási kronológia szintén érdektelenné válik (már Ady Endre vagy Rilke esetében megtörtént ilyesmi), mivel a kötetben és a kötet által létesült új rend egy más, más-típusú sorrendiséget, fikcionalitást hoz létre, amely az odaértett, az ebben a sorrendiségben, az így elgondolt fikcionaltságban másképpen létező lírai ének, a beszélőnek lesz vers- vagy kötetregénye, de legalábbis jobb esetben történetté elgondolható történessorozata. A „filológiai” munkára felhívott kritikus szövegváltozatok és szöveg-„hely”-ek között bolyong, re- és dekonstrukciós költői munkálkodást szemrevételez. S hogy magam ezúttal nem vállalkozom ilyenre, előrebecsátva kijelentem, töprengéseim bizonyára ideiglenes érvényűek, egy a följebbiekben igényelt olvasási mód során (talán nem egészen a kijelentésekkel ellentétes irányban, de) átiródhatnak.

Mindezt elmondhattam, mivel Lövétei Lázár Lászlónak második verseskötete (*Távolságtartás*. Csíkszereda, 2000.) még határozottabban képviseli ezt a fajta kötettervezést, mint az első (*A névadás öröme*, 1997).^{*} Költőnk, hasonlóan az évek s a verseskötetek tekintetében nem sokkal előbbre járó társaihoz, a kolozsvári *Helikon* Serény Múmia rovatában, az *Előretolt Helyőrséget* író-szerkesztő csoportban, kolozsvári egyetemistaként tűnt föl; föltűnt már azzal is, hogy lírája tárgyszerűségével, szófukarságával, tömörítéseivel szinte minden társától eltérő „poeticitás”-sal jelentkezett. Első kötetével igazolta, hogy tudja a mesterséget, kitűnően ismeri a különféle klasszikus (dörmértékes) versformákat, a jelentéktelenné vélhető verstárgyban is képes felmutatni a versbe, csakis e(bbe a típusú) versbe kívánczót, még hozzá ilyen módon versbe kívánczót. Akadt, aki felszíni hasonlóságok alapján Térey Jánost emlegette (Lövétei Lázár „dal-lama”, ha ez a jó szó, egészen más, véltem és vélem), mások föltették a nem egészen indokolatlan kérdést: az „egy dallamú” (vajon valóban az?), jórészt azonos regiszteren megszólaló költő nem válik-e későbbiek folyamán monológikusan egyhangúvá, durvábban szólva: unalmassá?

A különféle erdélyi és magyarországi folyóiratokban publikált versek nem adtak határozott választ a följebbi – inkább sorok közötti, beszélgetésekben, például egy szemináriumomon elhangzó – kérdésre. Hiszen egy-egy vers önmagában, más versek viszonylatában állva, relatíve csekély terjedelmű terület költői-nyelvi birtokba vételét ígerte-tanúsította; s a Lövétei Lázár pályáját figyelők is csupán apró változtatásokat szemrevételezhettek. Míg a tárgyvilág nagyjában-egészében továbbra is kiindulópontja a verseknek, a tapasztalati valóságként feltüntetett környezetrajz biztos háttérként tűnik funkcionálni, az össze/egyéolvasott versek mintha az elvonatkoztatás, a tárgyak „átszellemítése”, az allegorizálás irányában mozdultak volna el; és hogy a vers „élvezését” „külső” tények ne zavarják, költőnk egyre takarékosabban élt a szövegköziség mára tetszetően megnyerő alakzataival, és egy első pillanatban kötetlenebbnek látszó, a hagyományos ritmikai formákat meg a rímelést elvető vers, többnyire „rövidforma” módzataival kísérletezik.

Az első kötet óta e nem túlságosan szapora beszédű költőnek mennyiségileg két vékonyabb füzetre való verse gyűlt össze. Ennek megállapítása pusztán azért lényeges, mivel a *Serény Múmi*abeli költőtársak is inkább füzeteket, mint köteteket adnak ki. Ennek ugyan „anyagi” megfontolások is lehetnek okai, de talán az is, hogy a könyv/füzetborítók közé törekvő anyagból így hullik ki a nem odavaló (ami ugyan értékben eset-

^{*} Vö. tölem: Újabb irodalomtörténetek Erdélyben. Forrás, 1998. 7:76–92.

leg nem alábbvaló, csak éppen egy másik verstörténést kezdene meg elbeszélni, márpedig – mint tudható – egyszerre csak egy történetet lehet elbeszélni).

Ezért mondhatjuk el, hogy a baudelaire-i „intenció” az ilyesmódon kialakított kötetre érvényes, van eleje, közepe és vége, ezért mondható el az is, hogy belakhatóvá válik a határolt versvilág. A *Távolságtartás* ilyenmódon viszont erős válogatás, még erőteljesebb megszerkesztettség eredményeképpen született meg, amelyben az egymásra utalások, az egyes versek közötti és azokon belüli hivatkozások a verseskötet folyamatos íródását sugallják, a hétköznapi tevékenységeknek létkeremt(ö)dését, a költészetbe lépést, illetőleg a szűkebb környezet versbeszéddel történő „világ”-magyarázatát. Pontosabban szólva: a szűkebb környezetben végzett tevékenység egyetlen nagy küzdelem a megértésért, a megnevezésért/megneveződésért. A szószerint és átvitt értelemben megtett út a versidőben nem zárul(hat) le; a vers tétje az, hogy a lírai én (néhány verset leszámítva egyes szám első személyű, míg az egyes szám harmadik személy, aki föl-fölbukkan, jórészt homályban marad, bár *van*) a magáévá élhesse, megteremtődjék „belső ideje”. A valós és „képzelt” tevékenységi helyek bejárása, a környezet földerítése, az egyes (megint így írom) valós és „képzelt” helyzetek fölmérése, a lírai én szempontja szerinti jelentésük/jelentőségük mérlegelése – ebben a felfogásban – „objektív” lírát igényel. Ami ekképpen is leírható, hogy nem tudható: mennyi mondatik el a lírai én föl/ráismeréseiből, mennyi belőle az elhallgatás, a kihagyásos, az „üres helyek” poétikájára hagyatkozó beszéd. Feltehetőleg az olvasót kívánná aktivizálni a vers beszélője/a verse belehallgató. Vagy éppen ellenkezőleg, azzal, hogy nem könnyű feladatokat ró az olvasóra, csak az értők, a hivatásosak, a „rejtvényfejtők” együttérzésére, szövetségére számít? Minthogy az akár merész asszociációkhoz, akár a szigorúbban metaforikus előadáshoz, akár az „understatement”-hez stb. szokott olvasó is eltévedhet ebben a sem az ún. hagyományos, sem a paródiás-travesztias, sem az elidegenítő-használati, sem a roncsolt nyelvű költészetet nem alkalmazó, inkább tényközléssel élő, találó (bár ritkán meglepő) megfigyeléseket közvetítő, egy folyamatnak, gondolatá alakuló versmenetnek pusztán darabjait tartalmazó lírában. Mert abban bizonyos vagyok, hogy líra a Lövetei Lázáré, melynek visszafogott „retorikája” elutasítja a fragmentalizáció kínálta esélyeket a korszerűsége (Lehet, hogy a korszerűséget kurziválnom kellett volna, de legalábbis idézőjelbe tenni, s ez az én understatementem lett volna!). Költőnk anélkül teszi ezt, hogy a legcsekélyebb mértékben is az úgynevezett teljességre törekedve járná be a maga kijelölte szűknek tetsző kört, vagy e bejárással, a bejárhatóság érzékeltetésével a teljesség illúzióját óhajtáná kelteni. Viszont a költőiesedés esélyéből senkit és semmit nem zár ki. Valójában mindaz, ami látszólag kisszerű, ami a lírai énnel történik vagy történhetne, vagy amit a lírai én (igencsak határozott gesztusokkal, ám e gesztusokat a vers végén olykor feltételes módú ígékkel elbizonytalanítva) a maga látókörébe emel, éppen ennek a bizonyosság és bizonytalanság közé helyezett „munkahipotézisnek” révén segít hozzájárulni ahhoz a történethez, amelynek egyik pontján ott a várakozás, az „említésre méltó” felbukkanása, egy másikon annak tudatosulása: „mert bárhol hagyjuk abba,/ ami körbefut, csakis jó kezdet lehet”, egy harmadikon szerencsés esetben, „s ha terv szerint haladunk”, „a kijárat felé” araszolás jutalma/hozadéka lehetne „minden, azt is számíthatnám,/hol fogunk tartani reggel”; bár a versbeszélő oly nehezen válik meg minden naptól, nem egyszerűen a közhelyszerűen múlt időtől, hanem attól a „tartam”-tól, amely a belső idővel látszik azonosnak. A próbálkozások egy esetleges „valódi” dialógusra képeséyesek maradnak,

ám a „kettőn él több próbálkozás” veszélyekkel járhat: „túl lenne az a türelmi határon”. Így nem lehetséges más „megoldás” (ha egyáltalában lehetséges bárminemű megoldás), mint az „ellenfél” gyengítése. Hogy a belső időbe érjen a vers kiszolgáltatott beszélője. A kötet alapján más történet is létrehozható, azaz több, egymással egyenrangú történet hozható létre. A kérdésre más aspektusból még visszatérek. Egyelőre ott folytatnám, hogy a fülszövegként (életrajz, pályarajz, kiadói-lektori ajánlás, önvallomás *helyett!*) a *Nyílt pálya* ciklus első versének végső strófáját olvashatjuk a kötet szerző aláírásával:

*Ha fölteszem a kérdést,
nem csináltam semmit
(de van legalább
egy fölített kérdésem)
Ha megválaszolom a kérdést
nem marad semmim.*

Ha ott az aláírás, a tulajdonnév, ennek a nyomtatékosításon túl kötetalapozó, irányító, „intencionáló”, azonosító szerepe (is) lehet. Önnön beszédmódjának, e beszédmód korlátozott vagy szabaddá tett/lett érvényességének problémaként jelzése egyben a kérdés-felelet viszony átértelmezésével járhat együtt. A kérdés eszerint megválaszolható, de a válasz nem visz előre, a kérdés a lehetőségek (vagy a semmi?) nyíltságában állhat, a válasz (eszerint) kiüresít, esetleg a semmitől (is) megfoszt, megszünteti, lezárja az esélyeket. Az ismétlések valójában módosulások, némi – grammatikai – elmozdulások. Mintha rövidtörténet kerekedne ki, ugyanakkor semmi nem egészen bizonyos, hiszen a hat sor a feltételezésbe ágyazódik. Így minden pusztán lehetőség, amelynek teljesülése a kötetegészről (és annak végigolvasásától) függ. Az egyes versek kérdés-felelet vonatkozásaitól. Am ha arra a versre alapozok, amelyből az aláírási mottó vett, beszédes címbe ütközöm: *Mindent szó szerint*. Mielőtt azonban ennek jelentőségéről töprengenék, elolvasnám az előszóként elhelyezett, kurziváltan közölt *Toronyiránt* című verset. A vers nemcsak fontos helyen áll, hanem felépítettségével mintegy reprezentációs szerepet tölt be; a kötet egyik, gyakorta előforduló verstípusára ad (elővetítetten) mintapéldát. Állást foglalni látszik a zártság-nyíltság problémakörben, majd szinte kijelöli a követendő magatartás-formát, amely a világhoz, a környezethez, a „dolgok”-hoz való nyelvi viszonyban, a kérdések esztétikai megragadhatóságában realizálódhat (vagy kellene, hogy realizálódjék). Ennek következtében egyfelől a „fölített kérdés” nyitottsága és a konstruáltságra, a (meg)teremtettségre irányuló vágy a lehetségesben szélső pozíciót jelöl, másfelől a három ciklussá szervezett (három ciklusra osztott?) verssorozat ennek a lehetséges stációnak útját járja. A *Toronyiránt* egyébként a passzivitás, a kiszolgáltatottság negativitását fordítaná a lírai én pozitivitásává (a kötetből mintha az tetszene ki, hogy a látszatcselekvés is a cselekvés egy neme), a vers első két versszaka ennél fogva tézis-antitézis kapcsolatot „szimulál”, hogy a harmadik szakasz megfordítván az előadottak sorrendjét kitérjen a szintézis kényszere elől; s bár fenntartja a vers egészre vonatkoztatható „kiasztikus” szerkezetet, a megismételt cím határozott irányjelölése csupán látszólagos marad. S inkább a lírai én tétováságát leplező ki-jelentésként, a jelentésbe jutás elodázásaként értelmezhető. Hogy éppen egy „lecsúszni / készülő könyv” indítja meg a vers beszélőjének aktivitását, ébreszti rá arra, hogy ez a mozdulat (rész az egész helyett!) annak az életelvnek a megfelelője, amelynek kö-

vetése a dolgok közötti eligazodást, a megfelelő helyre pontos időben odaérést ígéri, fölveti az irodalom „kezelése” hogyanjának „föltett kérdés”-ét: a lírai én ugyanis „sosem” használ „könyvjelzőt” (többféleképpen magyarázható ez, persze), mozdulata, amellyel a lecsúszó könyv után kap, az egész őrzését, magatartását sejtetné. Annál is inkább, mivel a dolgok közé lépés hasonló „reakciót” igényel, és így a határozott mozdulat a kiegyensúlyozó/kiegyensúlyozott magatartás jelzése. A második versszak a *szeret-nék* vágyteliségével indít, ennél fogva eleve csekélyebb a hatóereje, mint az elsőnek. Egyébként is a két versszak a hasonlatba összerántva egyszerre sugallja az egyenértékűséget és ennek a feltételesbe utalását. A külön mondatként záró harmadik versszak a hasonlat egymásra vonatkozó, de egymástól (részben) eltérítő tagjai között nem tud, de nem is akar „igazságot” tenni. Nem dönt a fontossági sorrendet illetőleg. Tehát egyformán lényeges vagy nem lényeges a dolgok közé lépés „időzítés”-e, „nem sajnálva az erőfeszítést sem, / pontos időben a megfelelő helyre”; „vagy a hely, ahol a könyv / összecukódik”, azaz egyik mozzanatszem kerül az értékhierarchia alacsonyabb, netán magasabb fokára. Talán a „könyv” megismétlése (az első versszakban „nyitott”, a záróban „összecukódik”) figyelmeztet, hogy a kötetben még szerepe lesz; s ha megnevezetlenül is, a könyvhöz, az irodalomhoz, az íráshoz, a betűvetéshez fűződő jelenségek, tényezők, értelmezési próbálkozások, magyarázatok azaz: (mindent szó szerint?) valamilyen szerephez jutnak a versekben. Még egy, feltehetőleg igen lényeges szempontról kell feltétlenül szólni. A vers címe ugyanis a vers utolsó szava. Fontossága azzal támasztható alá, hogy az utolsó sortól („összecukódik”) egy sorral lejjebb van tördelve. Így a kövérített betűtípussal szedett címmel együtt mindenképpen a vers (aszimmetrikus) keretét alkotja. A cím a középben, a záró szó oldalvást. A mondandó(?), a versegész(?), a kötetegész(?), a versmenet(?), a nyitott, majd összecukódott könyv utalásai, utalásrendszere számára irányjelölés? Önmagának jelölte volna ki a lírai én az előrehaladás útját? A *Toronyiránt* úgy része a versnek, hogy el is van választva tőle (nyomdatechnikailag), egybe is van gondolva vele (a hagyományos versfelfogás szerint, minek alapján a cím meg a majdnem toldalék a vershez/be tartozik, de egy másféle versfelfogás szerint is, hiszen semmi nem szól a versechnikai, versszerkezeti elválasztottság mellett). Talán ez az elválasztottság-hozzáépítettség kettős teszi többek között, hogy értelmezése inkább talányfejtés, mint magabiztos válasz lehet. Hiszen a toronyiránt egy szemmel látható távot, e táv megtételét jelzi, előreindulásra biztat, de messzi tekintésre is. A torony kiemelkedik (az irodalmi) mezőből, feléje indulni minden (?) vers vágya. Biztathat továbbá a könyv utalásrendszerének fölfejtésére, utalásainak csoportosítására, a fölötti kérdés el nem felejtésére. Ám ez az általános irányjelölés (messzire kell-e menni, vagy elérhető közelségben van mindez?) nem zárja ki a táv többféle úton-módon való megtételét, a sokféle megközelítést. Hiszen toronyiránt haladva még messze nem bizonyos, hogy a cél elérhető-e. Vagy nem is a cél elérése, inkább csak a tovahaladás a lényeges? Visszaulni látszik a versre, legalábbis a „keret”-re a *Távolságtartás* ciklus *Esti logikára hagyatkozva* darabja. Eljátszhatunk azzal a gondolattal, hogy a „történet” a végéhez közeledik, az „esti logiká”-t idézi meg a vers beszélője, életviteléről töpreng (ami mindig valamiképpen a tárgyakhoz vagy a tárgyi világ-hoz, annak aktánsaihoz fűződő kapcsolatot), szembenéz szükségszerű „megalkuvásai”-val. Atlátja tevékenységének hozadékát. Mindenképpen a szubjektum autonómiáját érinti, ezáltal a megalkothatóság előtt tornyosuló akadályokat. A kétszakaszos vers (ezúttal) nem a tézis-antitézis szerkezetre épít. Inkább a konkrét-elvont(abb), a tárgyi-

reflexív megoszlásra. A fölvezetett élethelyzet a személyiséget védekező gesztusra készíti (vagy úgy értelmezi helyzetét, hogy védekező gesztusra készül), „kötelező védősánc”-a „kiépítés”-ét készíti elő. A kettőspontot e mondat követi: „mintha torony dőlné”. Ez vezeti be kijelentését, miszerint nehezen válik meg egy-egy naptól. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy ha netán eldőlné a torony, az irány is elveszne, hiszen már nem lenne lehetséges a toronyiránt... Az időnek kiszolgáltatott személyiség életvitelének tervezett kiépítettségével, kötelező védősáncával sem képes ellenállni, s az esti „fáradtság” sem tarthatja vissza a napok tűntét. S ha a *Toronyiránt* (idegondolva) a pontos idő, a (jó) időzítés illúziójával kecsegtetett, itt a „mintha torony dőlné” az illúzió illanékonyosságát látszik tételni, a megalkuvásoktól omlatagra sikerült védősánc ellenére sem nem rögzíthető, sem nem „megtartható”, ami a könyvre irányuló mozdulatból (szó szerint és átvitt értelemben) következett volna. S ha az előszó szilárd szerkezeti vázat emelt, itt a jelentés eltolódásának a kötetben több helyen előforduló jelenségére bukkanhatunk. Míg a cím általános közlés: *Esti logikára hagyatkozva*, a vers első szakasza a lírai énre vonatkoztatja ezt a köznyelvi helyzetet, továbbá konkretizálja a szituációt, és áthajlással jelzi a versszerűséget. A versindító, idézőjelek közé tett kijelentést azonosítja a vers beszélője a maga esti logikájával, amely ilyenképpen egyfelől egy megállapításnak a szöveggörnyezetben történő módosíthatóságát demonstrálja, másfelől „hitelet” a hozzá („mert”-tel indított) magyarázatként csatolt három példával erősíti. Az ok-okozati kapcsolat mégsem vonja szűkebb körbe az időbeli (esti), értelmi (logikai) és passzivitásra utaló (hagyatkozva) helyzetmegjelölést. Részint azért nem, mivel a személyes egy általánost (személytelent) igyekszik elfedni, részint azért nem, mivel a második versszak a személyest – intertextuálisan – egy korábbi versszituációhoz, vers révén szemléletessé vált állapothoz viszonyítja.

Mielőtt továbbhaladnék, korábban leírt „tézisem” bizonyításul mutatnám be verscímek és verssorok összefüggéseink, egyúttal az ismétlések változatainak néhány esetét, mint a már említett Lövétei Lázár versalkotásnak a kötet folyamán először a *Toronyiránt*-előszóban olvasott módozatát. Az első ciklus második verse a *Rendezett minden*. Ennek ötödik sora változatlan alakban hozza a címet. De valóban nem változott-e valami? A cím inkább állít, majdnem magabiztosan mond, míg a versbeli keresés ez ellen állít, ez ellen mond, s az ez elleni állítást, az ez elleni mondat választja el az ellentétes kötőszó az állapotrajztól. Így a majdnem magabiztos mondas „tagadó” alakban („de rendezett minden”) ismétlődik, s a hozzákapcsolódó „kép”: „mintha tenyérén járnék” nem feltétlenül növeli a majdnem magabiztosság erejét. Kiváltképpen meggon-dolkodtató a kurta második versszak paradoxona, amely a belehatolás és a benne-lét dichotómiáját prezentálja. Ugyanebben a ciklusban az *Elveszem a részem* nem kevésbé tanúskodik az autonóm személyiség létezésével mellett (már ami a címet illeti, mely szintén határozott kijelentésként hat). Az ötsoros vers azonban a címben jelölt cselekvés tagadására fut ki; grammatikailag és jelentésileg egy más „lehetséges” cselekvési formába játszva át a címet, illetőleg a cím sugalmazását. Az *Elveszem a részem* szuverén aktánsa önmagára/önmagába tekintéssel teszi igencsak kétségessé (valóságos) különállását, minek létrehozhatósága éppen az önértelmezés révén mutatkozik problematikusnak. „S nem elvenném, de hozzátenném végre a részem” – hangzik a csattanó, amely nemcsak a címet hajlítja az elmondottakkal együtt a nagyobb hihetőség „toronyirányá”-ba, hanem az „egyszóval mindent” szintagmát is helyi értékére csökkenti. A második ciklusban a *Túl sok reflektorfény* alkot e téren újabb változatot. Igaz, a cím

a vers kicsengéseképpen változatlanul ismétlődik, ám az írásjelet természetesen mellőző cím egy kérdőmondat részévé lesz, egy választási lehetőség egyik tényezőjeként artikulálódik. Ez a vers egyébként már csak azért is mutatkozik igen érdekesnek, mivel egy külső szemlélő („Volt már úgy”) és egy egyes szám első személyrel jelölt, a vers elején hirtelen felbukkant beszélő (»Inkább lenne / mondom én«) között mondódik a vers, melynek tárgya („valami / gyökérszerűt öltött magára”; „ahogy csak áll itt”) bizonytalan. A cím a díszletszerűséget látszik állítani, a vers elemei természeti képre utalnak. Így a harmadik versszak két kérdése akár a megosztott(?) versbeszélő vitájára, döntésképtelenségére is utalhatna. S még az is feltételezhető, hogy az egyes verssorokon belül zajlik ez a vita.

*Erózió, környezeti ártalom?
Kevés nap- vagy túl sok reflektorfény?*

A cím változatlan ismétlése nemigen fogható föl a vers bekeregetésének, hiszen a verszáró reflektorfény a napfényhez mérve túl sok (vagy elegendő), mint ahogy a kevesellt napfény is csupán ebben a viszonyrendszerben minősíthető. Összeolvasva: az egész vers képiségét felülíró mozzanata ez a választási lehetőségként fölkinált két kérdés.

Harmadik példám az utolsó ciklus *Rükevenc* című verse. Maga a címszó nem lelhető meg a versszövegben. Annál inkább ennek értelmező kibontása. A naiv fejlődéshit méretik meg egy felülről gondolat végiggondolásakor; s a látvány elképzelése szinte lefordítja a címszót: „Aztán páfördulássá fajulna a dolog: / előttem épp egy rák mázskálna föl és alá”. (Az eredeti szöveg kiemelése.) Majd: „de ha lenne / egy csöpp eszem, tanulhatnék a ráktól.” Aligha hallgatható el az idézetekben, majd a hivatkozásokban (civilizáció, darwinizmus) rejtőző (ön)íronia, a leginkább talán azért, mert a feltételezett pozícióból egy feltételezett másik pozícióba tart a vers: „Először csak szórakozni vágyásból / üldögnél a folyóparton” – „S folyóparton temetnének el”. A feltételezések grammatikája többféle esélyt kínál föl az elképzelésnek, amely az élet végső lezárultával fejezné be a verset, a „rükverc” képpé alakítása, „szemléltetése” viszont a groteszk felé igazítja a versmenetet. A visszafordíthatatlanság mindazonáltal korántsem végzetes. A történelem meg a darwinizmus tanulsága ugyan megkerülhetetlen, de elsősorban a látvány átélésére szorítkozik a „rükverc”, a jelen – „maga a tökélyre vitt darwinizmus” – messze nem bizonyosan beteljesülés. Így a rükverc (ebben a „szaknyelvi”, némileg idegenesebb-familiárisabb alakban) részint a tudományosabb terminusok (az említett civilizáció és a darwinizmus) ellenpárja, részint az értelmezés révén eképpen a vers tárgya lesz, amelynek vággyá létével erős hiányérzetét jelöli a „több ezer év civilizáció”-jával elégedetlen beszélő, és az önelégült világgal szemben a maga „rükvercét” próbálná ki a „gyakorlatban is”.

Ez a három példa feltehetőleg érzékeltette a Lövetei Lázár László kialakította versszerkesztés lehetőségét és „módszertanát”, és egyben az egyes verseken belüli vonatkozások „poétiká”-jának körvonalazását kísérelte meg. Ha a cikluscímeket olvassuk egymásra (részint a ciklus címadó verseiből vett néhány, a címet alaposabban értelmezni segítő idézettel), a verseskötetnek, mint történésnek megnyilatkozását vélhetjük megsejteni. A *Nyílt pálya* a toronyiránt induló költő, költészet, vers(ben) beszélő szabaddá lett (tett?) útjára vonatkozik. A cikluszáró vers „ajánlása”: *Emlékezés Fiatalemberre* nem a Karinthy Frigyes írta találkozás körén belül mozog, hanem a verscímet vonja szűkebb körbe: *Találkozás egy médiummal*. Hogy a vers aztán álom-e (a második sorban

az *elálmósodás* tehetné indokoltta ezt a feltételezést), és a médium vonzotta révület, vízió elevenedik meg, ölt testet, vagy a gondolatban lezajlik a találkozás (ha lezajlik, s ha a gondolat képes megjelenedni), talány marad. A második ciklus címe *Ellenérzés*, amely vonatkozhat a ciklus „tartalmára”, de az előzményekre is. A címadó verssel indít, mely mintha ott folytatná, ahol néhány nappal ennekelőtte abbamaradt. „Kívülről jön, állók elébe”. A ciklust az *Elakadok a bonyodalomnál* zárja, amely a kevés, mástól kapott mottóval („Van-e szebb élet, mint a másik?” Ady Endre) rendelkezik. Az ellenérzés – bármiképpen értelmezzük is – nem rész szerinti, jöllehet nem totális tagadás. Talán elsősorban az egyenesvonalúságra, a nyílt pálya szabadságillúziójára vonatkoztatható. Persze a ciklus tanúsága szerint a megtett út kanyargókkal, kitérőkkel nehezebb, ellentmondásokkal nemkülönb. Éppen a keresés értelme válik kétségessé. Hiszen a nyílt pálya a befejezhetőséget tételezi, ugyanakkor a fölöttet kérdés leegyszerűsödését is: „mert ha eredményes lett is az utam, / nem kellett volna kézzelfogható legyen.” A harmadik ciklus címe a vállalható(?) magatartás megnevezése: *Távolságtartás*. Már idéztem a címadó vers utalását a „kettőnél több próbálkozás”-ból származható problémákra, a határátlépésre („túl lenne az már a türelmi határon”. Amit ezúttal kiemelnek, az irodalmi célzás: „fogalmazásbeli bakik”. S ezzel kerül egy szintre mindaz, ami az elvett cselekvésből következhet. A testi, az érzelmi és az általánosabb (közérzeti) rosszszullét, amelynek „eredménye”: „s nem bezárulna: fojtogatóvá / szűkülne utánam a kör”. A kötet nem itt „csukódik össze”, hanem a profanizáló *Mindennapi spekulációkat* szövegével. A cím akár (nem is oly távolról) szakrális allúziókat ébreszthet, nem az első a kötet folyamán. Hiszen – és erről még nem volt szó – a legtöbbet hivatkozott előszöveg ritkán egyenes idézet formában jelenik ugyan meg, gyakrabban átírva, valamely, a vallási terminológiából vett vagy éppen kifejezetten bibliai passzus (*Fölélem a tartalékokat, A kísértetek megszelídítése, Most halálpontosságot, Csöndben émi*). Eképpen a *Mindennapi spekulációkat* a kötet egy vonulatába illeszkedik, és mint utolsó vers, hangsúlyos helyzeténél fogva fölerősíti ezt a vonulatot. Annál is inkább, mivel a többes szám első személyű alak egy nem kizárólag személyes gondolatiságot (spekulációt) segít megfogalmazódni. A spekuláció során aztán hétköznapi mozzanatok sorolódnak egymásután, minthogy a spekuláció önmagában nem „fenséges”; szó volt róla, az „ellenfél”-lel szembeni magatartás kialakíthatóságának végiggondolásában mutatkozik a beszélő érdekeltnek. Aki aztán egy másik aspektusból szemlélve visszakérül egy torzult szakralitásba. Cselekvésének emlegetett hétköznapiasága és a bibliai allúziók mindenképpen feszültséget teremtenek. Az alsóbb és a felsőbb szinthez tartozó tényezők azonban nem oltják ki egymást, mivel más-más nézőpontból világítanak át. Az én meg az ellenfél, az én meg a „nő” még akkor sem találkozhat, ha megkísérlik a másik világba lépést. Ezért őrizheti pozícióját az én, spekulációjában ezért gondolhatja végig megteendő útját, amelynek perspektívája a „belső időm”. Igaz, ennek „fenséges”, a filozófia magasába érő volta megkérdőjeleződik, minthogy a „füldugóm”-hoz kapcsolódik egy „és”-sel. A kötet utolsó versében így az én egyként reagál a tárgyi meg a szakrális világra, szembesül a kötet vonulataival, s a „holnap”-ba helyezi át a fölvezetett helyzet lezáródását.

A három ciklus egymásutánisága tehát valamiképpen történetet alkot. Jelentéktelenné tetsző külső események, cselekvések mögött szerveződik egy belső történet, amely („mindent szó szerint?”) a könyvhöz, a címadáshoz, a fogalmazásbeli bakikhoz, a helyi szemantikához, az alföldi nyelvtanhoz, a nagybetűhöz, a központozáshoz, a szó-

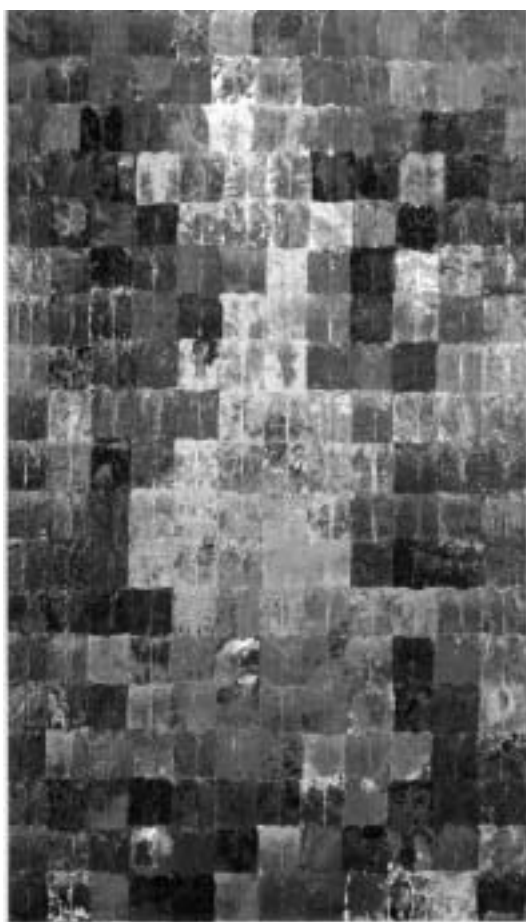
szaporításhoz, egy másik meséhez, az álmoskönyvhöz fűződik (a kifejezéseket nem csekély önkényességgel különféle versekből emeltem ki; nem tagadom, azzal a célzattal, hogy a valamiképpen az irodalomhoz, az íródáshoz kapcsolható szókincs hathatós jelenlétét is szemléltessem). Részben az azonos tárgykörbe tartozó kifejezések, részben a különféle alakváltozatokban megjelenő ismétlések tartják szorosan össze (az eddig jelzettek mellett) a kötet verseit. A több ízben idézett *belső időm* a *belső élettel* (*Ellenérzés*) meg a *belső vizeiddel* (*Most halálpontosságot*) készül elő, a vonatról leszállás az *Elakadok a bonyodalomnál* és a *Távolságtartás* cselekvése, az *Ellenérzés* kijelentésének: „később csak a huzatos részekre / figyelek” módosulásában is megelőzője: „az apró részleteknek / ma túl nagy a hatalma fölöttem.” (*Nem a tapintás a fontos*). Az összeolvasásokat folytathatnám, bár (fölösnek érzett) magyarázat volna szükséges. Amit igazolni szeretnék: Lövétei Lázár igen gondosan tervezi meg, írja verse a maga kisvilágát, amelynek természetesen van átjárása a nagyvilágba, de amely nem annak leképződése. Az előszó-vers körülhatárolja a tematikát, ezt árnyalja a saját versből kiemelt mottó. S csak mellékesen: Adyn kívül egy Milton-idézet szerepel mottóként: „Veszély nyomán nem jár a bűn”, *Most halálpontosságot*, és három vers előtt lelünk ajánlásra, az említett Emlékezés Fiatalemberre, T. E. (1872-1993), Öcsém emlékének. A hit csak vak hit és tévhit alakban fordul elő, s a szóba rejtve is hiányát jelzi: *ábitat* (rövid *i*-vel) nélkül. Olykor a tárgyi világot a személyiségre vonatkoztatás átírja, a nyílt pálya szűkületei után zárójelbe tétetik az őszinteségi rohamaidat, megengedve az azonosítást, de nem teljes bizonyossággal állítva, talán csak oly mértékben, hogy a tárgyi meg a személyes „akadályai” egymáshoz mérten még plasztikusabban látszódnak. Másutt egy oximoron vezet a legszemélyesebbig, az olvasmányanyag újráirásától a metaforáig: „leszek szárazföldi kalóz, / ki belső vizeidre tévedt”. Ugyanebben a versben (*Most hajszálpontosságot*) szembesül az irodalmi a létbelivel, a kis kezdőbetűvel és egybeírt „kőműveskelemen” szerepként kap esélyt, ám a versbeli *te* beszédével „irodalmi” minősítéshez jut: „belsőd monológ”, s az *én* bibliai idézettel reflektál a *te* megszólalására. Hogy aztán a vers zárlatában (följebb idéztem) irodalmi és személyes, *én* és *te* dialógusa fenntartódjék.

Lövétei Lázár László második kötete többszöri, nagyon figyelmes olvasást igényel. Az Erdélyből hozzám érkező verseskötetek túlnyomó többségétől eltér. A néhány hely-megnevezés (Déda, Marosfő), az említett, megbúvó balladacím alapján nem illeszthetjük be az erdélyi költészetnek egy hagyományosabb, szűkebb körű változatai közé. Viszont társa mindazoknak az erdélyi és más (nemcsak magyar nyelven író) költőknek, akik egy korszerűbb, mozgékonyabb és a költőiség mibenlétét a szokásostól eltérő módon körüljárni kívánó verset igyekeznek megcélozni. Hogy ebben a népes – nem bizonyosan nemzedéki „tudatú” – csoportban Lövétei Lázárnak nem kijelölt, hanem önnönmaga által teremtet – teremtdő helye van, úgy vélem, tanúsítja a *Távolságtartás* című kötet. Előző kötetéhez képest markánsabb lett a hanghordozás, kidolgozottabb a versmenet, a kötetszerkesztés pedig rendkívül erőteljes (túl erőteljes?) tudatosságra vall. Lövétei Lázár nem nyugszik bele abba, amit elért; saját költői világát továbbrétegezi, korántsem látszik azt elhítni, hogy kimerítette volna minden lehetőségét. Ez a szikárabb (gondolati) líra képpen gazdag, törekszik el- és kihasználhatlan fordulatok földolgozására.

Ám – ugyanaz a kérdés vetődik föl, mint az első kötet megjelenését követőleg. Meddig írható ez a (fajta) vers? Nem vezet-e valóban a nyílt pálya beszűküléséhez?

A „szószertintiség” zsákutcájába? Meggyőződésem szerint a második kötet továbblépés, egyelőre eloszlatta az ilyes aggályokat. Csakhogy az ennyire egységesnek, majdnem egyneműnek tűnő anyag újra előhossa a régi kétséget. Merre tovább? Mert a jelen pillanatban ez a kötet egy pályaszakasz lezárultát jelzi (számomra). De hiszem, hogy, immár két kötet ismeretében, nem kell nagyon aggódni a *Távolságtartást* követő periódusért (sem). A föltett kérdés (amely roppant küzdelem során alakult) újabb kérdéseket ösztönözhet megfogalmazódni, a belső időben – amelyhez odaérni szeretne költőnk – remélhetőleg újabb versek érlelődnek. Aki „estére tehát idegen” szeretne lenni, az bizonyára fölleli a föllelendőt az én és az idegen közötti (irodalmi) mezőn.

Szeged–Budapest, 2000. december–2001. január

PATAKIFERENC: BABILONIKÖNYVTÁR (1994)